

of their legal competence. The essence and forms of legal work are differentiated depending on the level of teachers' professional competence; experience of professional skills of the specialists by defined specialties; personal interests, needs, motifs of teachers' work; age of each pedagogical worker and his/her pedagogical work experience at the educational establishment; level of psychological maturity to develop legal competence of students, etc. Proficiency of a future teacher to develop legal competence of students is considered as a sufficient level of professional pedagogical and legal competence of an elementary school teacher. Therefore, a set of components, characterizing the proficiency (motivation, knowledge, activity and personality) are specified in the research. The work identifies peculiarities of development of professional pedagogical and legal competence of an elementary school teacher. The concept suggests that training of the future teachers to be able to develop legal competence of their students is implemented under the following conditions, particularly formation of the proficiency of future teachers to develop legal competence of students by the components; upgrading of the content of professional knowledge on the essence of organization of the legal activity; development of innovative methods and forms, aimed for the students to understand the importance of legal competence; use of the gained knowledge and mastered skills in the process of pedagogical practice and future professional activity.

Key words: concept, development, professional competence, pedagogical and legal competence, future teacher, elementary school, elementary school students.

УДК 378.091.26:338.48-027.512

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.38>

Романенко О. В., Обозний В. В.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ ФАХІВЦЯ ТУРИЗМУ ЗА ВИМОГАМИ НАЗЯВО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджуються питання підготовки та безпосереднього проходження акредитаційної експертизи за спеціальністю «242 Туризм» освітньо-професійної програми «Міжнародний туризм» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти кафедри туризму, роботи експертної групи Національного агентства з питань забезпечення якості вищої освіти з 28 по 30 вересня 2020 року у віддаленому (дистанційному) режимі, актуальність, важливість і необхідність якої продиктована сучасними реаліями відповідності механізму формування загальноєвропейського освітнього простору, що дасть змогу забезпечити міжнародне визнання національних освітніх програм, мобільність студентів і викладачів, підвищить якість освіти. Розглядаються перспективні етапи удосконалення роботи: на профорієнтаційному етапі – посилення профорієнтаційної роботи з майбутніми абітурієнтами, зокрема використання розробленої системи пошуку навчання і професійної орієнтації на краєзнавство і туризм здібної учнівської молоді в системі шкільного профільного навчання, наприклад, у МАН; на організаційному і теоретико-аналітичному етапі – теоретичне обґрунтування технологічного підходу як одного з напрямів удосконалення процесу навчання. Зокрема, підготовка фахівців майбутніх бакалаврів туризму на основі реалізації науково-дослідної складової частини виробничих практик, які на різних курсах мають бути змодельовані таким чином, щоб розвивати в студентів науково-дослідницькі компетенції, а на їх основі формувати компетенції професійні; на дослідницько-прикладному етапі – в умовах виробничої практики вирішувати бізнесово-господарські завдання та створювати зразки навчально-виробничої діяльності, які сприяють професійному зростанню майбутнього фахівця бакалавра туризму; під час навчально-методичного етапу напрацьовані результати впроваджувати у навчально-виховний процес, зокрема, удосконалювати технологію професійної підготовки майбутніх фахівців бакалаврів туризму.

Ключові слова: фахівець бакалавр туризму, експерти, критерії оцінювання якості, європейські стандарти, педагогіка, економіка, географія, ОПП «Міжнародний туризм».

Важливою проблемою залишається організація якісної освіти фахівця туризму в умовах євроінтеграційного руху, національної освіти до загальноєвропейської політики у сфері професійної освіти і навчання в закладах вищої освіти.

В останні роки почав активно функціонувати ринок освітніх туристичних послуг із посиленням на ньому конкуренції перед педагогічними закладами вищої освіти, в яких здійснюється туристична підготовка кадрів. Нині процес формування контингенту абітурієнтів утруднюється такими обставинами: по-перше, об'єктивно скорочується кількість абітурієнтів внаслідок демографічного спаду 1991–1999 р., що привело до фактичного зникнення конкурентності під час прийому в заклади вищої освіти; по-друге, з різних причин погіршується «якість» набору та мотивація молоді до навчання; по-третє, негативну роль відіграє поширена в останнє десятиріччя тенденція заміни копійного профорієнтаційного навчання учнівської молоді агітаційно-рекламними заходами, орієнтованими на вступ до ЗВО. Залишається значною частка абітурієнтів і студентів-початківців, які намагаються перенести стереотип відпочинкового туризму на професійну діяльність. Практичний досвід нагадує про те, що повноцінно розкрити майбутнім абітурієнтам сутність і творчий характер професійної туристичної діяльності можна тільки в умовах профорієнтаційно-профільного навчання.

На цьому етапі державотворення пошук, навчання і виховання підростаючого покоління розглядається державою як безперервний процес формування творчої особистості, розвиток культурного та інтелектуального потенціалу країни. У зв'язку з цим стають необхідними активні форми освітнього процесу, в яких якісно змінюються можливості індивідуальної освітньої діяльності. Потрібні фахівці, які здатні моделювати обслуговування туристів і відпочиваючих, започаткувати власний бізнес і створювати робочі місця [1, с. 259–261].

Основні напрями та вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців туризму містяться в засадах конституції України (1996, ред. 2016), законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про туризм» (2015), «Про курорти» (2000); положення щодо модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців (Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.» (2013)), неперервності освіти, міжнародної співпраці, інтеграції в галузі освіти (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002)), врахування потреб молоді та співвідношення їх реалізації з економічними можливостями держави (Закон України «Про сприяння соціальному ставленню та розвитку молоді в Україні» (2017)), введення дисциплін з економіки, педагогіки, соціальної, культурної цінності туристичних обмінів (Глобальний етичний кодекс туризму (1999)), сприяння розвитку туристичної освіти (Осацька декларація тисячоліття (2001)), сталого розвитку туризму (Резолюція 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (2015)).

Проблема освіти фахівця туризму в закладах вищої освіти знайшла своє відображення у працях, спрямованих на дослідження філософської освіти – В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, В. О. Огнев'юк та ін., неперервної професійної освіти – С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва та ін., розвитку особистості фахівця з професійної підготовки – В. В. Рибалка, В. А. Семиченко, Л. П. Сущенко та ін., професійної компетентності фахівця Л. В. Безкоровайна, О. У. Гура, Дж. Равен, А. К. Маркова та ін., педагогічної технології – В. П. Безпалько, М. М. Левіна, Л. М. Петренко, Г. К. Селевко та ін., інформаційного забезпечення освіти – В. Ю. Биков, Р. М. Вернидуб, А. П. Кудін, В. К. Вінник, М. Ю. Кадемія, Р. В. Клопов та ін.

На увагу заслуговують присвячені різним питанням туризму праці вітчизняних вчених (О. О. Бейдик, М. Г. Бойко, О. О. Любіцева, І. Г. Смирнов, В. В. Обозний, В. Д. Дехтяр, В. К. Федорченко, С. П. Фокін, О. Д. Наровлянський, О. В. Скалій, О. В. Колотуха, Ю. А. Грабовський, М. П. Мальська тощо) і зарубіжних науковців (К. Аннару, Дж. Боуен, І. Голдер, П. Димитратос, Д. Л. Едгель, І. В. Зорін, Т. П. Каверіна, Т. П. Квартальнов, В. І. Ганопольський, Ю. А. Штюрмер, О. О. Остапеч, Ф. Котлер, Дж. Майкенз та ін.).

Мета статті – провести аналіз рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо ліцензійної експертизи освітньо-професійної програми «Міжнародний туризм» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти щодо відповідності сучасним вимогам та запропонувати шляхи їх вирішення.

Національне агентство з питань забезпечення якості вищої освіти – важливий орган у реформі університетів та наукових установ. Агентство акредитує вишам навчальні програми, відповідає за боротьбу з плагіатом і псевдонаукою, тобто має важелі впливу та інструменти для боротьби з корупцією. Агентство є членом ENQA (Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти), повноправним членом Міжнародної мережі агентств із забезпечення якості вищої освіти (INQAAHE), Центрально-Європейської мережі агентств з якості (CEENQA) та Міжнародного центру з академічної доброчесності (ICAI).

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його на затвердження МОНу, аналізує якість освітньої діяльності ЗВО, проводить ліцензійну експертизу, готує експертний висновок щодо можливості видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності, формує пропозиції щодо переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на відповідних рівнях вищої освіти, і подає його МОН, формує єдину базу даних запроваджених закладами вищої освіти спеціалізацій на кожному рівні вищої освіти, проводить акредитацію освітніх програм, формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків ЗВО України, за якими можуть визначатися рейтинги ЗВО України, розробляє вимоги до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені, розробляє порядок їх присудження спеціалізованими вченими радами вищих навчальних закладів (наукових установ) та подає його на затвердження МОНу, розробляє положення про акредитацію спеціалізованих вчених рад та подає його на затвердження МОНу, акредитує спеціалізовані вчені ради та контролює їхню діяльність, акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Агентство щороку готує та оприлюднює доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства, звіт про власну діяльність, формує пропозиції щодо законодавчого забезпечення якості вищої освіти та направляє зазначені документи Верховній Раді України, Президентові України, Кабінетові Міністрів України та ЗВО для їх обговорення та належного реагування [2].

Місія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти – стати каталізатором позитивних змін у вищій освіті та формування культури її якості [3].

У 2014 р. Міністерство освіти і науки України оприлюднило для громадського обговорення проект Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти», що має такий статус: державна організація (установа, заклад); юридична особа публічного права; неприбуткова організація; постійно діючий колегіальний орган, уповноважений Законом на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Концепція Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (Національне агентство) формувалася з 2012 р. по 2016 р., а почало працювати воно в повному форматі з 2019 р.

Британський досвід «масифікації» вищої освіти показує, що не можна всі заклади вищої освіти вимірювати за єдиними критеріями. Необхідна автономія закладів, які своєю чергою мають самі визначити своє місце в регіональному, галузевому, науковому чи професійному, світовому контекстах. Але при всій цій різноманітності один складник має залишатися незмінним: освіта (якою б не був її фокус) має бути якісною. Викладання має призводити до розвитку компетентностей, навчання має бути результативним. Саме про це йдеться в британській концепції викладацької майстерності (teaching excellence) [4].

На етапі державного і духовного відродження України в життя концепції виховання молоді націлює і ВНЗ на цілеспрямовану роботу та залучення молоді до туристської роботи [5, с. 123–141].

У Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова підготовку фахівців за напрямом «Туризм» було розпочато у 2004 р. на кафедрі географії України та краєзнавства (завідувач – доц. В. В. Ковтун), а у 2009 р. почала функціонувати новостворена кафедра туризму (завідувач – проф. В. В. Обозний). У 2009 р. у складі кафедри працювало 3 викладачі основного складу та 17 викладачів-сумісників.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» в контексті академічної автономії освітньо-професійна програма «Міжнародний туризм» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти кафедри туризму має певною мірою експериментальний характер, зокрема:

- допомагає педагогічному закладі вищої освіти займати відповідне місце на ринку освітніх туристичних послуг, спрямовуючи свою діяльність на підготовку туристських кадрів для розвитку, насамперед, міжнародного (в'їзного) та регіонального туризму;
- спрямовує підготовку студентів на здобуття компетентностей щодо розвитку туризму у внутрішніх (сільських, гірських) регіонах країни та розвитку міжнародного туризму (в'їзного);
- передбачає проведення спеціальних навчально-виробничих практик у Науково-навчальному центрі «Синеvir» (територія Національного природного парку «Синеvir» Міжгірського району Закарпатської області), Парку природи «Беремицьке» Козелецького району Чернігівської області, які також надають оздоровчо-туристичні послуги. Практичну підготовку майбутніх фахівців бакалаврів туризму спрямовано на моделювання туристичного бізнесу на конкретній території і конкретному об'єкті на основі реалізації науково-дослідної складової частини виробничих практик;
- передбачає участь студентів у дослідницьких проєктах, які виконуються науково-дослідною лабораторією туризму та краєзнавства. На різних курсах науковий пошук студентів змодельовано таким чином, щоб розвивати спочатку науково-дослідницькі компетенції, а на їх основі формувати компетенції професійні;
- передбачає отримання студентами знань з двох іноземних мов;
- орієнтує на формування спеціальних знань і вмінь щодо використання для потреб професійного туризму «шкільного ресурсу» і профорієнтаційного спрямування шкільної (позашкільної) роботи на сферу обслуговування, зокрема туризм.

У НПУ імені І. П. Драгоманова кафедра туризму та її науково-дослідна лабораторія, з самого початку свого існування вирішуючи означені проблеми, виділяли і розробляли послідовні стадії і моделі і створювали інтегративну систему професійно-туристичної підготовки майбутніх фахівців туризму. Зокрема, в результаті виконання освітньо-профорієнтаційного проєкту «*Краєзнавство і туризм в Малій академії наук*» (2012–2014 рр.) розроблено організаційно-методичну систему пошуку, навчання і виховання учнівської молоді і профільно-орієнтованому туристичному напрямі та видано два навчальних посібники; під час технологічно-дослідницького проєкту «*Становлення та розвиток Науково-навчального центру «Синеvir»*» (2012–2014 рр.) розроблено принципово нову навчальну технологію підготовки майбутніх фахівців туризму на основі реалізації науково-дослідної складової частини виробничих практик. На різних курсах вони змодельовані таким чином, щоб розвивати у студентів науково-дослідницькі компетенції, а на їх основі формувати компетенції професійні; у процесі освітньо-професійного проєкту «*Теоретичні та методичні засади ступеневої підготовки фахівці сфери туризму в умовах педагогічного університету*» (2014–2017 рр.) закладено основи становлення перспективної моделі впровадження ефективних форм підготовки фахівців туризму, здатних до різноцільового моделювання перспективних видів туристичної діяльності; у процесі організаційно-дослідницького проєкту «*Поєднана підготовка педагогічних та туристських кадрів*» (2016–2018 рр.) поряд із традиційною ресурсно-технологічною стратегією запропоновано освітню стратегію розвитку регіонального туризму, впровадження якої в систему шкільного (позашкільного) краєзнавства і дитячо-юнацького туризму має сприяти як появі нових перспективних видів самодіяльного туризму, так і запровадженню профорієнтаційно-профільного навчання учнів, орієнтованого на сферу послуг, зокрема туризм.

У педагогічних закладах вищої освіти створюється можливість суттєво впливати на рівень туристичної індустрії шляхом гнучкості і багатоваріантності програм навчання в системі професійно-туристичної освіти, зокрема: на бакалаврському рівні спрямуванням професійно-туристичної освіти (за освітньо-професійною програмою) напрям 24 «Сфера обслуговування», спеціальність 242 «Туризм», на підготовку вчителя і викладача (напрямок 01 «Освіта», спеціальність 015 «Професійна освіта» (туризм) з профільного навчання, орієнтованого на туристичну сферу послуг.

Новий Закон «Про повну загальну середню освіту» відкриває можливість: стати вчителем людині з будь-якою, а не лише педагогічною, вищою освітою; педагогічному університету надавати як педагогічну, так і непедагогічну підготовку одночасно, готувати і до вчительства, і до комерційної діяльності. Тому кафедра туризму передбачала для майбутніх фахівців туризму змогу отримувати вищу освіту в умовах поєднаної підготовки педагогічних і туристських кадрів, зокрема, актуалізувала питання їх підготовки до використання «шкільного ресурсу» у створенні регіонального туристичного продукту та участі у профорієнтаційному спрямуванні шкільної туристсько-краєзнавчої роботи на сферу обслуговування, наприклад, туризм.

Освітньо-професійна програма «Міжнародний туризм», яка є міждисциплінарною та забезпечує взаємопроникнення навчального змісту різних галузей знань (педагогічних, економічних, географічних, політичних, правознавчих, культурологічних тощо) і при цьому не порушує цілісність професійно-туристичної підготовки майбутнього фахівця, де дисципліни та модулі, які включені в програму, орієнтовані на актуальні напрями суспільного розвитку, в рамках яких можливе професійне та освітньо-наукове становлення здобувача вищої освіти, була розроблена проектною групою у такому складі: керівник проектної групи В. В. Обозний – доктор педагогічних наук, професор, члени проектної групи О. В. Борисова – кандидат географічних наук, А. В. Кравченко – кандидат економічних наук, доцент, О. В. Романенко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри туризму. Рецензії-відгуки зовнішніх експертів стейкхолдерів: професор кафедри країнознавства та міжнародного туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор географічних наук І. Г. Смирнов; директор Парку природи «Беремицьке» Т. В. Ферльовська, директор готельно-ресторанного комплексу «Фортеця Гетьмана» І. К. Волинець, В.о. начальника Управління освіти, молоді та спорту Святошинської районної у м. Києві державної адміністрації І. І. Коваленко.

Рішенням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (протокол № 9 від 29 серпня 2019 р.) затверджено критерії оцінювання якості освітньої програми. Застосування Критеріїв передбачає встановлення того, до якої міри певна ОП і практика її реалізації відповідає цій ідеальній ситуації. Під час аналізу відповідності певним критеріям експертна група має врахувати динаміку змін та розвитку ОП у період до проведення акредитації і на основі цієї динаміки, з урахуванням інших відомостей, здобутих під час експертизи, зробити висновок щодо спроможності ЗВО забезпечити дотримання певного критерію надалі. Часовий горизонт, що включається до розгляду, становитиме час від попередньої акредитації до планованого часу наступної акредитації (за умови позитивного висновку поточної). Критерій 1 – проектування та цілі ОП. Критерій 2 – структура та зміст ОП. Критерій 3 – доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання. Критерій 4 – навчання і викладання за освітньою програмою. Критерій 5 – контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність. Критерій 6 – людські ресурси. Підкритерій 6.1 стосується відповідності академічної та/або професійної кваліфікації викладачів цілям та програмним РН. Цей підкритерій слідує принципу *fitness for purpose*, вимагаючи, щоб ЗВО добирав викладачів, виходячи із визначених цілей ОП. У відомостях про самооцінювання ЗВО обґрунтовує відповідність викладачів тим дисциплінам, які вони викладають. Своєю чергою дисципліни співвідносяться з відповідними програмними РН під час аналізу підкритерію 2.2. Кадрова автономія ЗВО означає, що саме заклад є відповідальним за рішення щодо викладання певної дисципліни певним викладачем. Критерій 7 – освітнє середовище та матеріальні ресурси.

Критерій 8 – внутрішнє забезпечення якості ОП. Критерій 9 визначає вимоги щодо прозорості і публічності діяльності ЗВО. Критерій 10 – навчання через дослідження.

За критеріями оцінювання якості кафедра отримала зауваження та повторну акредитацію на березень 2021 р.

Висновки. Діяльність кафедри туризму з надання освітянських послуг можна порівняти з класичною схемою життєвого циклу туристичного продукту, де постійними залишаються лише потреби, а засоби їх задоволення змінюються: перший – етап впровадження, другий – етап зростання, третій – етап зрілості, четвертий – етап спаду, який саме і відбувається. Розробка, впровадження, удосконалення перспективних етапів роботи кафедри (профорієнтаційного, організаційного, теоретико-аналітичного та дослідницько-прикладного) відбувалися в умовах жорсткого функціонування ринку освітніх туристичних послуг із посиленням конкуренції між закладами вищої освіти: починали з 20 ВНЗ по країні у 2004 р., а нині є 120 ЗВО, які здійснюють туристичну підготовку кадрів.

За українськими вимогами, акредитацію 2009 р. кафедра туризму пройшла на достатньому рівні (проектна група: В. В. Обозний, О. В. Романенко, Л. П. Барташ та 17 викладачів-сумісників), за показниками подальшої роботи весь колектив неодноразово був відзначений подяками керівництва Університету за високі успіхи в роботі з 2009 по 2017 рр.

Роки	Загалом	Вступники	
		бюджет	контракт
2015	33	10	23
2016	45	8	35
2017	23	6	17
2018	8	4	4
2019	5	1/2	4
2020	17	2	15

Станом на вересень 2020 р., працюють шість штатних викладачів кафедри туризму, які спрямовують свою науково-педагогічну діяльність, по-перше, на виконання рішень і завдань університету відповідно до сучасних напрямів трансформації національної гуманітарної освіти, по-друге, на роботу із звітом про самооцінювання освітньої програми та інших відомостей, що подаються для акредитації в НАЗЯВО, по-третє на переформатування навчального процесу зі студентами у форматі дистанційного навчання.

За Британськими вимогами «масифікації» вищої освіти кафедра туризму не дотягує до визначеного рівня, потрібен час для відповідної модернізації. Крім цього, є пропозиції щодо перспектив на майбутнє: по-перше, укласти довгострокову угоду про створення Союзу або угоду про співробітництво між Великою Британією, Канадою, США та Україною на 5–50 років із можливістю подальшого автоматичного продовження, щодо освітніх проєктів та їх фінансування; по-друге, зменшити загальну кількість абітурієнтів вступної компанії по країні до 50 % (модель Британії), наприклад, шляхом збільшення вимог рівня знань двох іноземних (англійської та ін. мови); по-третє, вирівняти оплату праці освітянам цих проєктів до рівня союзних країн; по-четверте, надавати перше місце працевлаштування в союзних країнах випускникам, які відповідають вимогам європейських та світових стандартів; по-п'яте, обрати та затвердити один із п'яти статусів НАЗЯВО. Також підтримуємо тезис А. Меркель: «Пріоритет країни має бути в якійсь освіті, бізнесі та культурі».

Висновки. За словами керівника відділу забезпечення якості та оцінки Національного бюро акредитації вищої освіти Чеської Республіки Мартіни Відлакової, увесь світ стикнувся із проблемою COVID-19, яка не мала аналогів у минулому, ЗВО, агентства із забезпечення якості та інші стейкхолдери досить активно трансформують свою діяльність та підлаштовуються під нові умови та реалії... Відповідно, ООП «Міжнародний туризм» кафедри туризму ФПГОЕ НПУ ім. М. П. Драгоманова однозначно потребує переосмислення.

Використана література:

1. Обозний В. В., Романенко О. В. Шкільна еколого-освітня робота на природоохоронних територіях. *Функціонування природоохоронних територій в сучасних умовах* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 30-річчя Національного природного парку «Синевир», Україна, Синевир, 18–20 вересня 2019 р. Синевир, Вид-во НПП «Синевир», 2019. С. 259–261.
2. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (зі змінами) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Стратегія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 р. URL: <http://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%86%D0%AF.pdf> (дата звернення: 16.04.2019).
4. Винницький М. «Teaching Excellence» у планах Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: www.britishcouncil.org.ua (дата звернення: 04.12.2019).
5. Навчально-методичний комплекс фахової підготовки бакалавра. Збірник типових програм для студентів I–IV курсів спеціальності «Туризм» фахової підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» за ред. зав. кафедри доц. Ковтуна В. В., проф. Обозного В. В. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. № 197. С. 123–141.

References:

1. Oboznii V. V., Romanenko O. V. (2019) Shkilna ekoloho-osvitnia robota na pryrodookhoronnykh terytoriiakh [School ecological and educational work in protected areas] /Functioning of protected areas in modern conditions. Proceedings of the international scientific-practical conference on the occasion of the 30th anniversary of the National Natural Park Synevyr, Synevyr 18–20 veresnia. Synevyr, Vyd-vo NPP «Synevyr». S. 259–261. [in Ukrainian]
2. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»] vid 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian]
3. Stratehiia Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity do 2022 r. [Strategy of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education until 2022 r.] URL: <http://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%86%D0%AF.pdf> (data zvernennia: 16.04.2019). [in Ukrainian]
4. Vynnytskyi M. «Teaching Excellence» u planakh Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [«Teaching Excellence» in the plans of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education]. URL: www.britishcouncil.org.ua (data zvernennia: 04. 12. 2019). [in Ukrainian]
5. Kovtun V. V., Oboznii V. V. (2008) Navchalno-metodychnyi kompleks fakhovoi pidhotovky bakalavra. Zbirnyk typovykh prohram dlia studentiv I-IV kursiv spetsialnosti «Turyzm» fakhovoi pidhotovky osvitho-kvalifikatsiinoho rivnia «Bakalavr» [Educational and methodical complex of professional bachelor training. Collection of standard programs for students of I-IV courses of the specialty «Tourism» of professional training of educational and qualification level «Bachelor»] Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova, № 197. S. 123–141. [in Ukrainian]

Прийнято вважати, що діти краще використовують різні пристрої, ніж їхні батьки, які часто просять своїх дітей, щоб ті допомогли з їхніми мобільними телефонами або комп'ютерами. Проте недавні дослідження показали, що лише меншість підлітків можуть використовувати технології на просунутому рівні. Решта користуються тільки стандартними вебдодатками і мобільними пристроями, витрачаючи велику кількість часу на спілкування, ігри, скачування музики та відео. Їхнім вищим досягненням тут є копіювання і вставки, есе або доповідь.

Все ж таки ми не маємо втрачати те, що жоден гаджет не зможе зробити, те, без чого люди не можуть жити, – реальне спілкування, групові дискусії, вирішення проблем, робота в команді та соціальне середовище.

Мета статті – окреслити значення застосування відеоматеріалів у навчанні як стимулів для природнього говоріння в умовах навчального процесу, які б викликали інтерес та збуджували у студентів бажання вільно спілкуватись англійською мовою.

Під терміном «відео» (від лат. Video – дивлюся, бачу) розуміють широкий спектр технологій запису, оброблення, передавання, зберігання та відтворення візуального й аудіовізуального матеріалу на моніторах. Коли в побуті говорять «відео», то зазвичай мають на увазі відеоматеріал, телесигнал або кінофільм, записаний на фізичному носії (флеш-карті, відеодиску і т. п.).

Проблемою використання відеотехнологій у навчальному процесі займалися в наукових дослідженнях Е. Багіров, О. Зубченко, С. Ніколаєва, С. Равич, О. Тернопольський та інші.

Багато дослідників виділяють цілий комплекс причин, що визначають ефективність та доцільність використання фільму як засобу навчання. Так, В. І. Писаренко доцільність використання відеоматеріалів пояснює 1) доступністю відеоматеріалів, які можуть бути записані з різних джерел, 2) наявністю певного досвіду використання відеотехніки та відеопродукції, 3) можливістю більш активної творчої діяльності викладача під час обговорення відеофільмів на заняттях [3, с. 77–83].

Згідно з висновками, які робить Ю. Верисокін у статті «Відеофільм як засіб підвищення мотивації учнів», у сучасній школі використання аудіо- і відеозаписів на уроці є не тільки доречними, а й обов'язковими. Робота з такими матеріалами на занятті урізноманітнює види діяльності учнів у процесі навчання іноземної мови. Використання аудіо- і відеоматеріалів робить урок цікавим для всіх школярів, впливає на рівень мотивації вивчення іноземної мови, навчання відбувається з автентичними зразками іноземної мови [2, с. 31–34].

У процесі відбору фрагментів автентичних відеофільмів для навчання лексики Т. Яхунов у роботі «Типологія кіноінформації та її використання для навчання лексики соціокультурним компонентом» зазначає, що велике значення має визначення раціонального співвідношення зорової та звукової інформації у фрагментах. Роль та варіанти такого співвідношення завжди привертала увагу дослідників, які займалися проблемами навчального телебачення [5, с. 33–36].

Робота М. Аллан «Teaching English with Video» допомагає нам зрозуміти, що специфіка відео полягає в тому, що воно дає змогу поєднати зорові та звукові образи в типових обставинах, запропонувати студентам мовленнєву ситуацію, в якій вони за допомогою викладача можуть опинитися в ролі активних учасників комунікацій. Він підкреслює перевагу відео над аудіоматеріалом, зауважуючи, що зображення допомагає студентам сприймати іноземну мову й зрозуміти більше деталей [1].

Опанувати комунікативну компетенцію англійською мовою, не знаходячись у країні мови, що вивчається, – справа дуже важка. Тому важливим завданням викладача є створення реальних і уявних ситуацій спілкування на занятті з іноземної мови, з використанням різних методів і прийомів роботи (рольові ігри, дискусії, творчі проекти та ін.).

У вітчизняній методиці під поняттям «навчальний відеоматеріал» розуміють тематично організовані та підібрані відповідно до етапу навчання аудіовізуальні посібники, які є відеоінформацією, яка представлена в різноманітних телевізійних жанрах та спрямована на реалізацію практичних, загальноосвітніх та виховних цілей.

Відеоматеріали поділяють на такі види: навчальні відеоматеріали; рекламні трейлери; розважальні телепередачі; художні та документальні фільми, які є автентичним відеоматеріалом. Пропонуємо розглянути особливості кожного з цих видів та їх роль у навчанні англійської мови та розвитку комунікативної компетенції студентів.

Навчальні відеоматеріали – це спеціально розроблені відеоматеріали, які входять до складу сучасних науково-методичних комплексів. Їхніми перевагами є те, що вони зрозумілі та розроблені спеціально для студентів із відповідним рівнем володіння мовою. Вони супроводжуються розробленими вправ, граматичним матеріалом та переліком лексичних конструкцій, необхідних для розуміння відео.

Записи телепередач дають змогу надати процесу оволодіння іноземною мовою комунікативно-когнітивного характеру, оскільки такі відеоматеріали містять у собі поєднання мовної та соціокультурної інформації, яка присутня в ситуаціях реального іншомовного спілкування. Сюжет телепередач побудований таким чином, що поведінка та мовлення ведучих або диктора звернені до глядачів, які ніби присутні у студії, а це захоплює студентів, мобілізує їхню увагу, налаштовує на активне сприйняття. Підбір телепередач для трансляції в аудиторії має бути мотивованим, по-перше, лексико-граматичними засобами (студенти мають засвоїти їх раніше до перегляду), по-друге, іншомовне мовлення має бути чітким та повільним, особливо на перших етапах навчання.

Використання аутентичних відеоматеріалів у навчанні англійської мови знайомить студентів із різними манерами спілкування, які залежать від соціальної приналежності мовців, демонструє емоційне забарвлення розмови, її природний темп та специфіку мовлення кожного з персонажів, їхню міміку та жести, формулюючи уявлення про різні способи матеріалізації комунікативних намірів. Показ мовної поведінки в аутентичній ситуації з наявним соціокультурним компонентом покращує навчання усного мовлення, сприяє розвитку комунікативної компетенції, монологічного мовлення, збільшенню об'єму та покращенню міцності запам'ятовування навчального матеріалу. Потрібно зазначити, що використання аутентичних матеріалів, на відміну від адаптованих відеоматеріалів, потрібно починати зі студентами із середнім та вищим рівнем володіння англійською мовою, коли вже сформовані мовні навички.

Рекламні трейлери до фільмів допомагають зекономити аудиторний час. Вони створені для того, щоб заінтригувати глядача, студенти отримують мотивацію до перегляду всього фільму після заняття та виконання вдома супровідних до нього завдань. Завдяки тому, що трейлери маленького розміру, їх можна переглядати в аудиторії кілька разів. «Вибір прийомів використання фільмів залежить від завдань навчання й аудиторії» [4, с. 32]. Метою перегляду відеоматеріалу можуть бути: «організація дискусії на певну тему; аудіювання; граматики; вимова; мовна поведінка; факти культури країни, мова якої вивчається» [4, с. 32].

У фільмах моделюється життя, характер персонажів, їхній внутрішній світ, почуття, реальна дійсність, взаємовідносини людини і світу. Саме тому використання фільмів на заняттях має емоційний та естетичний вплив на студентів, сприяє мимовільному запам'ятовуванню матеріалу, в них виникає ілюзія, ніби вони беруть участь в актах комунікації іноземною мовою, які відбуваються на екрані. Хоча під час сприйняття фільму студент знаходиться в умовній, а не реальній ситуації, але він ототожнює себе з головним персонажем, приймає рішення, розмірковує над діями, проводить причинно-наслідкові зв'язки. Фільм допомагає мобілізувати та організувати розумову та мовну активність тих, хто навчається, а також є ефективнішим засобом навчання студентів аудіювання, тобто розуміння англійської мови на слух. «У фільмі візуально представлена вимова носіїв мови, що дає змогу краще зрозуміти інтонацію та наголос в англійській мові» [4, с. 34]. Висловлювання студентів іноземною мовою спираються на їхні враження та ставлення до різних життєвих ситуацій, які показані у фільмі, що робить мовлення природним. Використання кінофільмів також допомагає студентам мобілізувати та активізувати лексичний та граматичний матеріал, тому що у фільмі подаються готові зразки правильного та природнього мовлення. Окрім того, використання фільму зі змістовним сюжетом може слугувати джерелом для проведення дискусії та написання твору або есе. І. В. Терехов наводить критерії відбору фільму для перегляду на занятті: ступінь зрозумілості фільму; обсяги мовного матеріалу, мовно-поведінкового матеріалу, країнознавчого матеріалу; баланс мовного та візуального матеріалу; наявність субтитрів; сучасність фільму тощо [4, с. 33].

Метою авторів науково-популярних документальних фільмів є вразити уяву телеглядача шляхом викладу матеріалу в найбільш зрозумілій та захоплюючій формі, з використанням схематичних малюнків, мультиплікацій, фотографій та ін. Використання відеоматеріалів дає змогу неодноразово повторити окремі сцени, покадрово переглянути їх, перемотати, працювати вибірково, поєднувати епізоди або переставляти їх місцями, залучаючи тільки ті фрагменти відео, які необхідні для досягнення поставленої навчальної мети.

Цікавий вид навчальних відеоматеріалів, що виділяється деякими вченими, – це відеофільми, зняті студентами самостійно або спільно з викладачем. Знімаючи відео в навчальних цілях, студенти можуть на практиці застосувати отримані знання, а потім проаналізувати розвиток своїх мовних навичок. У процесі планування і постановки фільму на додаток до досліджуваної мови студенти беруть участь у великій кількості дискусій, що також позитивно позначається на формуванні їхніх мовних навичок.

Залежно від цілей і завдань навчання, а також потреб студента, використовують різні способи роботи з відеоматеріалом. Наприклад, послідовний перегляд епізодів. Досвід показує, що навіть студенти з низьким рівнем володіння мовою можуть успішно справлятися із завданням, коли відеоматеріал розбитий на фрагменти. Для того щоб студенти проявляли активність під час перегляду, доцільно проінформувати їх перед початком перегляду, що від них вимагається під час і після перегляду. Це допоможе сконцентрувати їхню увагу на важливих деталях фільму.

Перевагами методики викладання іноземної мови з використанням відеоматеріалів є: 1) можливість удосконалення комунікативної компетенції на основі різноманітної тематики, яку надають відеоматеріали; 2) інтенсифікація навчального процесу, отримання максимальної кількості навчальної інформації; 3) наявність змоги контролювати слухове сприйняття зоровим, що підвищує ефективність сприйняття; 4) формування соціокультурної компетенції.

Під час роботи з будь-яким текстом у методиці навчання іноземних мов прийнято виділяти три основні етапи:

- 1) переддемонстраційний етап (pre-viewing);
- 2) демонстраційний етап (viewing);
- 3) післятекстовий етап (post-viewing).

Розглянемо це на прикладі, візьмемо будь-який відеофільм та спробуємо простежити такі факти:

– співвідношення розрізнених пропозицій із смисловими частинами тексту (put the words in the correct order to make up sentences);

- вибудовування частин тексту в логічній послідовності;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків та ін.

Після перегляду відеофільму можна запропонувати такі завдання:

- 1) прогляньте відеофрагмент (відеофільм) та утворіть словосполучення з наданих слів (make up word combinations);
- 2) заповніть пропуски в реченнях потрібними словами та виразами (complete the sentences with the word combinations) of exercise 1;
- 3) підберіть англійські еквіваленти до таких слів та виразів (choose and write the letter of the correct word into the boxes);
- 4) визначте вірні / невірні твердження;
- 5) завдання, на розвиток рецептивних умінь (на рівні виділення змістовної і смислової інформації). На цьому етапі роботи можуть використовуватися традиційні вправи, спрямовані на пошук правильних відповідей на питання (Match the words with their definitions);
- 6) use the information to complete the dialogue.

Висновки. Отже, основними вправами під час роботи з відеоматеріалами є обговорення, коментування, трактування порушених у фільмі проблем. Особливу зацікавленість викликають такі форми роботи, як дискусія, рольова гра, інтерв'ювання, висловлення власної думки, «круглий стіл» та інші, адже основною метою вивчення іноземної мови є комунікація.

Використання розглянутих нами видів відеоматеріалів підвищує мотивацію студентів, у них виникає відчуття успіху, коли їм вдається зрозуміти матеріал, адресований носію мови, та усвідомити досяжність щодо оволодіння англійською мовою. Це є запорукою успіху, а наочна демонстрація застосування мови на практиці сприяє розвитку їхньої комунікативної компетенції. Для збільшення ефективності від застосування відеоматеріалів їх використання має бути методично грамотним, доцільним, зумовленим метою навчання та виправданим. Саме умови використання, розроблення завдань та вимоги до них можуть стати предметом подальших досліджень на шляху підвищення комунікативної компетенції студентів під час вивчення англійської мови.

Під час навчання іноземної мови важливо дати студентам змогу вивчати її в контексті реальних ситуацій, щоб вони мали уявлення про використання мови в повсякденному житті. Для цієї мети якнайкраще підходить метод використання автентичних відеоматеріалів. Їх застосування дає змогу викладачеві зробити заняття барвистим і цікавим, що позитивно позначається на мотивації студентів до вивчення іноземної мови. Робота з відеоматеріалом є корисною для студентів із будь-яким рівнем знання іноземної мови, однак, щоб вона була дійсно ефективною, викладач має ретельно готуватися до кожного відеозаняття, внаслідок чого йому знадобиться набагато більше часу і сил, ніж на підготовку звичайного заняття.

Використана література:

1. Allan M. Teaching English with Video. London : Longman, 1991. 296 p.
2. Верисокін Ю. І. Відеофільм як засіб підвищення мотивації учнів. *Іноземна мова в школі*. 2003. № 5–6. С. 31–34.
3. Писаренко В. І. Педагогический алгоритм работы с видеоматериалами. *Перспективные информационные технологии и интеллектуальные системы*. 2003. № 1. С. 77–83.
4. Терехов И. В. Об использовании фильмов для изучения английского языка и речевого поведения его носителей. *Вестник ТГУ*. 2009. Вып. 3 (71). С. 32–34.
5. Яхунув Т. О., Верисокін Ю. І. Типологія кіноінформації та її використання для навчання лексики соціокультурним компонентом. *Іноземні мови*. 2000. № 3. С. 33–36.

References:

1. Allan M. (1991) *Teaching English with Video*. London: Longman. [in English].
2. Verysokin Yu. I. (2003) Videofilm yak zasib pidvyshchennia motyvatsii uchniv. [Videofilm as a means of increasing student motivation]. *Inozemna mova v shkoli*, no. 5-6, pp. 31–34 [in Ukrainian].
3. Pisarenko V. I. (2003) Pedagogicheskij algoritm raboty s videomaterialami [Pedagogical algorithm for working with video materials]. *Perspektivnye informacionnye tehnologii i intellektual'nye sistemy*, no. 1, pp. 77–83 [in Russian].
4. Terekhov I. V. (2009) Ob ispol'zovanii fil'mov dlya izucheniya angliyskogo yazyka i rechevogo povedeniya yego nositeley [On the use of films for learning English and speech behavior of its native speakers]. *Vestnik TGU*, vol. 3 (71), pp. 32–34 [in Russian].
5. Yakhunov T. O., Verysokin Yu. I. (2000) Tipolohiia kinoinformatsii ta yii vykorystannia dlia navchannia leksyky sotsiokulturnym komponentom [Typology of film information and its use in teaching vocabulary as a socio-cultural component.]. *Inozemni movy*, no. 3, pp. 33–36 [in Ukrainian].

Romanova O. O., Mudryk O. V. Using video materials in foreign language classes

The article is devoted to the comprehensive analysis of using video materials in foreign language classes. The effectiveness of using this technology in teaching English is determined and substantiated. The paper defines the basic methodological and didactic requirements for the use of video films in the educational process. The main types of educational video materials and some methods of working with them are considered. The advantages of using this method in the classroom are presented.

The problem of the impact of video materials on the quality of education, their role in the development of communicative competence deserves special consideration, since for a person who studies a foreign language this material is practically the only source of colloquial speech, which is represented in a real situation of the linguistic and non-linguistic behaviour of native speakers. In addition, the goal of teaching a foreign language is the formation of communicative competence that

is necessary for the implementation of communication, and the means of its implementation are video materials that visually demonstrate the subject of study.

The purpose of teaching a foreign language to students is to create conditions for the formation of communicative competence necessary for the study and understanding of foreign experience in the mainstream and related fields of science, as well as for the implementation of cultural and professional communication.

The use of videos in the classroom allows teacher to solve the urgent problems of learning and teaching. First, while watching videos, students have the opportunity to hear real speech from native speakers. Secondly, videos allow students to see with their own eyes what we talk about in class, read in texts and dialogues. When watching video films, students can learn more about the country of the target language. Moreover, the use of videos in the classroom contributes to the individualization of learning process and the development of motivation for the speech activity of students.

The use of video materials in the classroom helps to improve the quality of knowledge, as it allows teacher to involve such types of communication activities as listening, speaking, reading and writing. In addition, video presentation can be justified psychologically: after all, it is through the organs of sight and hearing that a person receives the bulk of information about the world around him.

Key words: video material, teaching, foreign language, communicative competence, video film, audio materials, visibility.

УДК 373.5.016:811.161.2]:37.013

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.40>

Рудюк Т. В.

РОДИННА ЛЕКСИКА ТА ПЕДАГОГІКА (КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД)

Статтю присвячено актуальним питанням взаємозв'язку досліджуваних одиниць із культурними традиціями української родинної педагогіки. Проаналізовано теоретико-методичні можливості поетапної підтримки процесів вивчення вказаних номінацій у контексті окресленої розвідки, формування визначеної компетенції, лінгвістично-креативного світогляду, власних експериментальних зусиль (комунікативно-діяльнісний підхід). Крім того, спроектовано ефективність засвоєння навчального матеріалу крізь призму виховання свідомого ставлення до родинно-сімейної та державної взаємодії.

Серед умов, які забезпечували результативність вивчення досліджуваних номінацій (комунікативно-діяльнісний підхід), визначено різноаспектні спостереження, використання кращих національно-культурних традицій української домашньої педагогіки.

Звернено увагу на доречність запровадження індивідуальних проєктів із метою реалізації та підтримки креативних міркувань, установлення причинно-наслідкових зв'язків, трактування закономірностей впливу на майбутні генерації тощо. Для прикладу, репрезентація досліджуваних одиниць згідно з науковими здобутками, визначення особливостей семантики лексичних номінацій, започаткування ведення щоденника ідей домашньої педагогіки, обмін кращими звичаями й традиціями, індивідуальними узагальненнями та ін.

Зроблено висновки про подальшу перспективність опрацювання окресленої інформації в руслі вказаної розвідки (комунікативно-діяльнісний підхід); наголошено на можливості інтенсифікації процесів засвоєння навчального матеріалу, як-от: ознайомлення з основами сімейної мудрості та аналіз досліджуваних лексем; творчого застосування СІТ, обговорення висновків, вражень, власного бачення визначених проблем, здобутого досвіду, можливостей використання узагальненої інформації в повсякденній життєдіяльності.

Ключові слова: родинна лексика, комунікативно-діяльнісний підхід, родинна лексична компетенція, генетичний код нації, евдемонізм, родинна педагогіка.

Теорія української родинної педагогіки має досить потужні історичні можливості для зміцнення державності та її складників. Так, сучасність дедалі активніше вимагає особистостей, які здатні творити соціум, громадські системи [1, с. 25], вчитися в народі та запозичувати багатющі знання й досвід із метою власного духовного зростання [3, с. 55].

Певна річ, центральною точкою родинної педагогіки виступають діти, оскільки саме вони забезпечують безсмертя людства, його майбутнє, справжність сімейного щастя та безпосереднє втілення соціокультурних ролей батька та матері, існування відповідної методології зокрема, як-от: «Якщо твої наміри розраховані на рік – сій жито; на десятиліття – саджай дерева; на віки – виховуй дітей» [3, с. 53].

Г. С. Сковорода зауважував, що батьківська наука містить три блага: народити дитину, зберегти її здоров'я, навчити вдячності [2, с. 6]. Т. Г. Шевченко з неабиякою прихильністю відгукувався про трудове виховання, здійснюване в українській родині, сердечність між близькими та щирість, взаєморозуміння, побожне ставлення до матері [2, с. 6]. Саме найрідніші люди, на думку І. Я. Франка, зобов'язані проникати в психологію дітей, розуміти їхні прагнення [2, с. 8–9] з метою належної реалізації життєвих шляхів майбутнього покоління.

Л. Українка розглядала виховання як суспільний обов'язок, оскільки його кінцевою метою виступає формування громадянина, міцних взаємостосунків, спроектованих на міжособистісний і державний рівень: